MİLLÎ MECMÛA

SAYI 22

EYLÜL - EKİM **2021**
(2 ayda bir yayımlanır)

İMTİYAZ SAHİBİ
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 45523
Tel: (0212) 444 62 18

Yıllık Abonelik Bedelleri
2021 yılı abonelik bedeli - **150 TL**
2021 yılı kurumsal abonelik bedeli - **250 TL**

Hesap Numaramız
Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şube: Beyoğlu Şubesi 456
T. C. Ziraat Bankası
Hesap Nu: 48038437-5009
IBAN
TR73 0001 0004 5648 0384 3750 09

ISSN
2667-4637

WhatsApp
0554 499 90 57

İletişim
millimecmua@otuken.com.tr

Genel Yayın Yönetmeni
Yasin Usta

Editör
Ahmet Alperen Can

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Hilmi Demir
Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Prof. Dr. Levent Bayraktar
Prof. Dr. Erkan Göksu
Prof. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen
Doç. Dr. Mehmet Akıncı
Doç. Dr. Murat Hanilçe
Dr. Kemal Haykıran
Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. Ali Ahmetbeyoğlu
Göktürk Ömer Çakır
Oğuzhan Murat Öztürk
Misli Baydoğan
Metin Savaş

Grafik Tasarım
GNG Tanıtım

Son Okuma
Hasan Atik

“Türk Milliyetçiliği” Dizisine Dair

Türk Milliyetçiliği düşüncesinin; inkişâfı, bir ideoloji türünden sayılıp sayılamayacağı, hiyerarşik olarak çeşitli milliyetçilik tipolojilerinin “üst kimliği” olup olmadığı, kurumları bakımından gelişimi, entelektüel yönelimlerinin tespiti, milliyetçi cenahlarca topyekûn ittifak edilen hususların hangileri olduğu ve ayrıldıkları noktalarda hangi “alt-ekol”ün nasıl bir pozisyon elde ettiği, milliyetçilik düşüncesi içerisinde târihî dönemlendirme yapılabilip yapılamayacağı, yayım hayatında sürekliliği sağlayabilmiş dergi ya da gazetelerin hangileri olduğu, temsilci olarak ön plana çıkmış isimlerin bir geleneğin öncüsü olabilme durumları ve kavramlara nasıl yaklaşım getirdikleri gibi pek çok araştırma sahasına sahip bir konu olduğuna şüphe yoktur.

Bu problemlerin her birini değerlendirebilmek için ilk elden dikkate alınmayı gerektiren husus, milliyetçilik tipolojilerinin her birinin iç kabulleri üzerinden topyekûn bir milliyetçilik tasavvuru inşaa etmemektedir. Nitekim “milliyetçilik” bir ilke olarak kabul ediliyorsa bu tetkik kabilinden yeterli bir veri olarak değerlendirilmelidir; aksi takdirde, sözgelimi “seküler milliyetçilik” kabulleri “Türk-İslâmcı” milliyetçilik tasavvuru dikkate alındığında dışarıda bırakılacak, “Türk İslâmcı” milliyetçiliğin argümanları “seküler milliyetçilik” düşüncesinin temel kabulleri penceresinden değerlendirildiğinde çalışma sahasının dışına itilmiş olacaktır. Aynı şekilde milliyetçiliğin inkişâfını birtakım milliyetçiler üzerinden belirlemeye kalktığımızda işin Tonyukuk’a götürüldüğü garip durumlar da ortaya çıkabilir. Dolayısıyla manzarayı en geniş görebilmek için ideolojik türden kabullerin ilk elden hatalı olduğunu-olabileceğini kabul etmek, Türk milliyetçiliğinin panoramik bir tasarımını belirleyebilmek için oldukça mühimdir.

İncelenmeyi bekleyen bunca soruna ve metodolojik zorluğa karşın, Türk milliyetçiliği düşüncesinin tetkikine başladığımız ilk dosyamız elinizde mevcut bulunmaktadır. Türk Milliyetçiliği: Kavramlar ve Kuramlar başlıklı bu çalışma hem Türk Milliyetçiliği serisinin hem de Kavramlar ve Kuramlar dosyasının ilk cildidir. İlerleyen süreçte hem kavram ve kuram dosyasının ikinci cildinin hazırlanması planlanmıştır; diğer yandan Türk Milliyetçiliği dizisini kurumlar-dernekler ve yayım hayatında ön plana çıkmış dergiler-gazeteler hususunda yapılacak tetkikler takip edecektir. Dizinin ilk dosyası vesilesiyle “Türk Milliyetçiliği” serisinin önümüzdeki yıllar boyunca Millî Mecmûa okuyucusuna sunulmasının planlandığını duyurmuş olalım. Dosyamızın hazırlanmasında emeği geçen yazarlarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

AHMET ALPEREN CAN

İÇİNDEKİLER

Anadolucu Milliyetçilik Üzerine
Mustafa Alican
.....**06**

Türkçü Aydınlarda Dinin Toplumsal Boyutu
Ayhan Çetin
.....**17**

Ehlileştirilmiş Milliyetçilik: 19 Mayıs Nutkundan Hareketle Milliyetçiliğe Dair Bir Tasavvur
Ömer Burak Sert
.....**56**

Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi
Doç. Dr. Hasan Acar
.....**63**

Türkiye'de Tek Parti Dönemi Sonrasında Gelişen Muhafazakar Milliyetçilik
Ahmet İşler
.....**82**

Turancılık
İkbal Vurucu
.....**108**

II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Türkçülük
Bahattin Çatma
.....**152**

Sanatın Arabı Yahut Propaganda -Bir Tenkit Denemesi-
İbrahim Daş
.....**161**

Türk Milliyetçiliğinin Din ile Üç Tarz-I Münasebeti
Doğukan Oruç
.....**174**

Dijital Çağ ve Milliyetçilik
Milay Köktürk
.....**195**

Anadolucu Milliyetçilik Üzerine*

MUSTAFA ALİCAN**

Tıpkı Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslâmcılık gibi *"elde kalanı muhafaza etme"* gayretine istinat eden siyasî bir düşünme biçimi olarak Anadolucu tefekkür, diğerlerinden farklı olarak kendisini konumlandırmak için daha makul bir zemin seçmişti. Bu zemin, Türk devletinin sosyal, siyasî, kültürel ve hatta ekonomik yükünü çeken merkezî coğrafya konumundaki Anadolu'ydu.

Olaylar ve düşünceler arasında bağlantı vardır. Bu bağlantı doğrudan ya da dolaylı olabilir. Öte yandan bilinçli ya da bilinçdışı bir şekilde de olabilir. Bir kısmı dolaylı ve bir kısmı dolaysız veya bir kısmı bilinçli ve bir kısmı bilinçdışı bir şekilde de olabilir. Bu bakımdan, tarihî süreç içerisinde karşılaşılan düşüncelerin tarihî olaylarla birlikte okunmaları ve bu olaylar ile olan bağlantıları dolayısıyla ele alınmaları önemlidir. Böylece hangi zeminde hayat buldukları daha anlaşılır hale gelebilecektir. Bu ise düşüncenin kök saldığı toprağa ilişkin bir kavrayış geliştirilebilmesine katkı sağlayacak, düşüncenin oluşumunun kendinde değil ilişkisel olduğunu, bağlamı içerisinde değerlendirilmediği takdirde doğru anlaşılmayacağını ve en önemlisi de hayalî bir kurmacaya dönüştürülebilme riskine kurban gidebileceğini gösterecektir. Günümüzde kendilerine taraftar bulabilmekte güçlük çekmeyen birçok ideolojik düşünme biçiminin ortaya çıkış koşullarından uzaklaştırılıp bir çeşit "*tarih-üstü mutlak*" haline getirilmiş olması bununla ilgilidir. Oluşma koşulları gözardı edilerek "*pozitif ilkeler*" olduklarına inanılmaya başlanan düşünceler kolayca ideolojikleştirilebilmekte, kendilerinden çok şey beklenen sihirli değnekler haline getirilebilmektedirler. Bu ise, söylemeye bile gerek yok ki, tarihsel olanın kırılarak bambaşka bir tarihsellik içerisinde yeniden inşa edilmesi, bir başka ifadeyle tahrif edilmesidir. Böyle bir tahrifat üzerine kurulan siyaset ve dünya görüşlerinin insanlık tarihinde istenmeyen olaylara sebebiyet vererek iki dünya savaşına neden olduğunu ve yüz binlerce insanın ölü-

* Bu metnin "Bir Giriş: Anadolucu Tefekküre İlişkin Mülahazalar" başlıklı ilk hali, Mustafa Alican ve Bahattin Çatma tarafından yayına hazırlanan "Kayıp Ülkenin İzinde - Anadolucu Mütefekkirlerin Dünyası" isimli derleme kitap çalışmasında yayınlanmıştır. Bkz. Ketebe Yayınları, İstanbul 2020.

** Prof. Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi.

Türkçü Aydınlarda Dinin Toplumsal Boyutu*

AYHAN ÇETİN**

Türkçülüğün en önemli hedeflerinden biri, yeni bir "Türk ulusu" inşa etmektir. Bu inşa, Gökalp'in büyük oranda kabul gören teorileştirmesiyle; milliyet, İslam ve modernizmin *(Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak)* ilke ve değerleri üzerinde kurgulanarak; dönemin üç büyük siyasi-fikri yönelimi, biri diğerini dışlamadan yeni bir toplumsal model önerilmiştir.

Giriş

Milliyetçilikler çağı 19. yüzyılda başlayan Türkoloji çalışmaları, Türklerin tarihte büyük başarılar elde etmiş ve önemli roller üstlenmiş bir millet olduğunu belgeleriyle ortaya koymuştur. Şanlı mazisini öğrenip büyük millet olmanın gururuyla yetişen yeni nesiller Avrupa'daki milliyetçiliklerden esinlenerek, şimdiye kadar kimlik olarak kendilerini nispet ettikleri Müslümanlıklarının yanında Türk kimliklerinin de farkına varmışlardır. Zamanla kurumsal varlığını güçlendiren Türkçülük düşüncesi, Osmanlı'nın son döneminde yer almış olan kurtuluş reçetelerinden biri olmuştur.

Türkçülük akımı, Osmanlı vatandaşlığı önerisinin iflası, İslamcılığın diğer Müslümanlar tarafından yeterince ilgi görmemesi ve Batılılaşmanın da milli ve dini değerleri dışlayıp onlara gereken önemi vermemesi sonrasında ortaya çıkmıştır. Türkçülük, "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusunun cevabını daha fazla Türkleşmekte gören düşünce ve siyaset cereyanıdır. 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısında Osmanlı'nın içine düştüğü sıkıntılardan kurtarılması için siyasi, sosyal-kültürel ve iktisadi fikir hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tür çabalar, Osmanlı coğrafyasındaki muhtelif unsurların, gittikçe billurlaşan siyasal ve düşünsel ayrılıkçı tavırları sonrasında, Türkçü aydınlarda da karşılık bulmuştur. Yüzyılın sonlarına kadar, daha ziyade tarihi, edebi, kültürel ve sosyal alanda yoğunlaşan Türkçülük düşüncesi, 20. yüzyılın başlarından itibaren, siyasal alana da intikal etmiştir. Özellikle Yu-

* Bu çalışma yazarın "*Türkçülerin Din Anlayışı*" adlı Doktora Tezinden üretilmiştir.

** Dr., MEB/Isparta.

Ehlileştirilmiş Milliyetçilik: 19 Mayıs Nutkundan Hareketle Milliyetçiliğe Dair Bir Tasavvur

ÖMER BURAK SERT*

Ehlileştirilmiş milliyetçilik, Türk milliyetçiliğini işaret etmek için değil, ona yapılmak isteneni anlatmak üzeredir. Kaldı ki Türk milliyetçiliği, tarih boyunca ehlileştirilmeye muhtaç bir karakter taşımamış ve buna mahkûm kalacak acı tecrübelerin faili olmamıştır.

Milliyetçilik, siyasi hadiselere tesiri ile tarih boyunca kıymetli bir konuma sahip olan ve günümüze uzanan süreçte üzerinde en fazla tartışma yaşanan mefhumlardan biri halindedir. Bilhassa Fransız İhtilâli sonrası imparatorlukların kan kaybetmesi ve ulus devletlerin yaşam sahasını artırması 20. yüzyıla kadar sürerken, bu yüzyılın ortalarından itibaren ve 21. yüzyılda artan *küreselleşme* söyleminin bu konu üzerine yapılan tartışma ve sorgulamaları artırdığı aşikârdır. Ancak bu sorgulamaların ekseriyeti, yakın siyasi tarih deneyimleri göz önüne alındığında, milliyetçiliğe güç kaybettirmek bir yana, gücünü tazelemesine yaramış yahut bu gücün ispatına katkı sağlayacak sonuçlar meydana getirmiştir. Ulus devlet prensibi temeline inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi de milliyetçilik hususunda ilginç vesika ve hadiselere sahiptir. 1931'de Türk Ocakları'nın kapatılması Türk milliyetçilerini hayal kırıklığına uğratmış olsa da bunun çok daha ileri boyutu, İkinci Dünya Savaşı dönemine denk düşen Irkçılık-Turancılık Davası'nın yarattığı etkide görülmektedir.

II. Dünya Savaşı yılları, Türkiye için dış ve iç politikanın bir arada yürütülmesini gerekli kılabilecek şartlara sahip yıllardır. Bu, genellikle dış politikanın iç politikaya tesiri şeklinde gerçekleşmiştir. Savaş boyunca cereyan eden hadiseler ve bunun neticesinde değişen dengeler Türkiye'deki iktidarın izlediği siyaseti de etkilemiştir. Bu etki neticesinde gelişen olayların muhakemesinin yapılması ayrı bir konu olsa da İnönü liderliğindeki iktidarın Türkçülere yönelik takındığı ta-

* Kocaeli Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Programı Yüksek Lisans Öğrencisi. (o.buraksertr@gmail.com)

Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi*

DOÇ. DR. HASAN ACAR

"Biz ne olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış."

1. GİRİŞ

Türkiye'de milliyetçilik düşüncesi, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında devleti ayakta tutmak amacıyla görülen çarelerden biri olarak "Türkçülük" (Gökalp, 2014: 21; Eşel, 2017: 424; Çağ, 2011: 74) düşünceleri ekseninde gelişme göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Avrupa'ya coğrafi olarak yakın olan Balkanlar'da başlayan isyanlar ve bağımsızlık hareketleri, uzun süren savaşların etkisiyle güç kaybeden Osmanlı Devleti'ni olumsuz etkilemiştir (Saygılı, 2007: 32). Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda etkisini arttıran milliyetçi hareketlerden üzerine düşen payı alan Osmanlı Devleti, "pantürkizmin babası" (Akçura, 2017: 8) olarak kabul edilen Yusuf Akçura tarafından kaleme alınmış, bu alandaki önemli kaynaklardan biri olan *"Üç Tarz-ı Siyaset"* adlı eserde, kurtuluş çaresi olarak "Osmanlıcılık", "İslamcılık" ve "Türkçülük" düşünceleri üzerinden tartışılmıştır.

Yusuf Akçura "*Üç Tarz-ı Siyaset*" adlı eserinde devleti hangi siyasetin kurtaracağı sorusuna net bir yanıt bulamamakla birlikte içinde bulunduğu dönemde gelişmeye başlayan Türklük fikirlerini *"henüz yeni doğmuş bir çocuk"* şeklinde ifade etmiştir. Türklerin o dönemde mazilerini unutmuş bir hâlde olduklarını ifade eden Akçura, bu görüşünü şu ifadelerle somutlaştırmıştır (Akçura, 2017: 44-46):

> "Türk için Türklüğün askerî, siyasi ve medeni geçmişi yalnızca Hüdavendigarlardarından, Fatih'lerden, Selim'lerden, İbni Kemal'lerden, Nefi'lerden, Baki'lerden, Evliya Çelebilerden, Kemal'lerden teşekkül ediyor; Oğuz'lara, Cengiz'lere, Timur'lara, Uluğ Bey'lere, Farabi'lere, İbni Sina'lara, Teftazani ve Nevai'lere kadar varamıyor."

* Bu çalışma, yazarın Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütsü'nde başarıyla savunulan "Türkiye'de Milliyetçi Hareket Düşüncesinin Gençlik Teşkilatlarına Etkisi: Ülkü Ocakları Örneği" başlıklı doktora tezinden geliştirilerek ortaya çıkarılmıştır.

Türkiye'de Tek Parti Dönemi Sonrasında Gelişen Muhafazakar Milliyetçilik*

AHMET İŞLER

Milliyetçi düşünürler, Türkün var olmasının tek yolunun Türk milliyetçiliğinden geçtiğini düşünerek buraya yönelirken; İslamcı düşünürlerde ise milliyetçi düşüncenin bölücü ve İslam kardeşliğini zedelediği inancı hakim olmuştur.

Giriş

Fransız İhtilalı ile yükselen milliyetçilik fikir akımı kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almış, çok uluslu imparatorlukların sonunu getirirken milli devletlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Türk milletinin 93 Harbi, Yunan Harbi ve nihayet Balkan Harbi sonunda yaşadığı facialar ve bu savaşlarda yükselen milli duygular, II. Meşrutiyet devrinde bazı aydınlarca, devleti kurtaracak siyasetin Türkçülük olduğu kanaatini doğurmuştur. Aslında Türk milliyetçiliği Tanzimat döneminden beri kültürel anlamda gelişim göstermekteydi. Akçuralı Yusuf Bey'in 1904 yılında yayınladığı Türk milliyetçiliğinin manifestosu olarak nitelendirilen "üç tarz-ı siyaset" adlı makalesi de siyasi anlamda Türkün kurtuluşunun milliyetçi siyasette olduğuna işaret etmiştir. Akçura, makalesinde Osmanlıcı siyasetin uygulamasının imkansızlığına değinirken dinlerin gittikçe siyasi önemlerini ve güçlerini kaybettiğini, sosyal olmaktan çok bireyselleştiğini belirterek tek bir çıkar yolun Türklük olduğunu öngörmüştür.[1] Tanzimat döneminde devletin kurtuluşu için Osmanlı vatandaşlığı bağlamında bir politika yürütülürken, II. Abdülhamid ise 93 Harbi'nden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun fiziksel yapısına tehdit oluşturacak ve Berlin Antlaşması'yla ortaya çıkan milli devlet düşüncesinin diğer Müslümanlar tarafından da örnek alınabilme ihtimaline karşı, bir yandan merkezileşme siyaseti uygularken diğer yandan merkez ile çevre arasındaki bağları güçlendirmek için İslam Birliği siyasetini öncelemiştir.[2]

* Bu çalışma Doç. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR danışmanlığındaki "Türkiye'de Muhafazakâr Düşüncede Milliyetçilik (1939-1970)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

[1] Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015, s. 75,96.

[2] Kemal H, Karpat, *Osmanlıdan Günümüze Orta*

Turancılık

İKBAL VURUCU*

Kuzey Türklerinin sosyo-kültürel gelişmişliği, eğitim seviyesi açısından Ruslardan bile ileri olmasının yanında bir diğer özellikleri de Türk Dünyasında Rus işgaline uğrayan en eski Türk grubu olmasıdır.

Giriş

Erol Cihangir, bir söyleşisinde[1] "Turancılık nedir? Bir ideoloji mi, bir fikir akımı mı, bir jeopolitik tez mi, yoksa bir ideal mi?" diye sorar. Bu sorular aslında Turancılığın neliğine yönelik belirsizliğin bir göstergesidir. Turancılık konusunda slogan düzeyini aşıp derli toplu çalışmaların yapılmaması da bu soruları haklı kılar. Çok kaba bir şekilde "bütün Türklerin" birleşmesi olarak tanımlanan Turancılık ilk defa kim tarafından nerede, nasıl bir içerikle ile alındığı, kuramsal bir zeminde nasıl yorumlandığı üzerinde bir mutabakata ulaşılamamıştır. Özellikle Türk Birliği, Turan, Avrasyacılık, Pan-Türkizm, Pan-Turanizm gibi kavramlarla ifade edilen düşünce nasıl bir toplumsal, tarihsel, kültürel bir zemine dayanır hala müphemliğini korumaktadır.

Türk aydınlarının gündemine Turancılık kavramı, Macaristan'da bir grup ünlü coğrafyacı, filolog, arkeolog, halk bilimci, etnolog, tarihçiden oluşan aydınlar üzerinden gelmiştir. Burada coğrafyaya bağlı jeopolitik bir tez hüviyeti söz konusudur. Dönemin iktidarı olan İttihat ve Terakki'nin de bu teze ilgi göstermesi ve desteklemesi ile Turancılık, coğrafyacıların ve dilcilerin kullandığı teknik anlamını aşarak jeo-politik merkezli bir ideolojiye dönüşmüştür. Akçura ve Gökalp gibi Türk entelektüeller elinde bu düşünce derinlemesine bir tartışmanın da merkezine oturan

* Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Acıpayam Meslek Yüksekokulu, DENİZLİ, E-posta: ivurucu@pau.edu.tr

[1] "Sayın Dr. Erol Cihangir ile Turan, Turancılık Fikriyatı ve Avrasyacılık Üzerine Enine Boyuna", https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/soylesiler/item/193-sayin-dr-erol-cihangir-ile-turan-turancilik-fikriyati-ve-avrasyacilik-uzerine-enine-boyuna (Erişim Tarihi: 20.07.2021)

II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Türkçülük

BAHATTİN ÇATMA**

II. Meşrutiyet'in getirdiği siyasî ve sosyal ortamda Osmanlılığın baskın durumda olması Türkçülerin Türk dışı unsurlara dair muhtelif fikirler serdetmelerini sağlamıştır. Siyasî ortamın Osmanlılığı geçersiz kıldığı durumlarda, Türkçülük fikriyatının siyasî olarak gayri Türklere ve onların birlikteliğe halel getirdiği belirtilmiştir.

"Osmanlıların Türk soyundan gelip gelmedikleri – Batılıların ileri sürdükleri bir mesele olarak- belki tartışılabilir ama, onların iliklerine kadar Türkleşmiş Türk oldukları, temelde Türk'e dayanarak yüzdeyüz Türk bir Türk devleti kurdukları, kurdukları devlete yüzdeyüz Türk karakteri verdikleri, bunun için de, Türk'ten daha Türk oldukları –Bulgar ya da Ermeni denilen Sinan'ın bütün Türkler'den daha Türk, bütün Arap ve öteki Müslümanlardan milyon kere daha Müslüman olduğu gibi- hiçbir tartışmaya konu yapılamayacak bir gerçektir."[1]
(Kemal Tahir, Notlar-Batılılaşma)

GİRİŞ

18. yüzyılda başlayan yenileşme çabaları 19. yüzyılda, hususen Tanzimat Fermanı'nın ilanının ardından daha şümullü bir hal almış ve bu çabalar devletin selamete ermesi adına ne tür girişimlerde bulunulması noktasında farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sonraları Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık şeklinde adlandırılan bu çabalar, 20. yüzyılda müstakil ve mündemiç[2] biçim-

* Bu yazı İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı bünyesinde 2018 yılında sunulan "II. Meşrutiyet Dönemi Türkçülük (1908-1913)" serlevhalı doktora tezinin hülasası şeklinde kaleme alınmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

[1] Kemal Tahir, *Notlar-Batılılaşma,* Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992, s. 149-150.

[2] Bu fikir hareketlerinin mündemiç halleri aslında II. Meşrutiyet koşullarında da devam etmiştir. Osmanlıcı söylemlerin İslamcılar ya da Türkçüler tarafından da ifade edilen düşünceler olmaları bunun iyi örnekleri arasında gösterilebilir. Nitekim Türkçülük fikrinin önemli mecralarından biri olan *Genç Kalemler*'de Kâzım Nami'nin ifade ettikleri, II. Meşrutiyet koşullarında bu duruma işaret etmesi bakımından oldukça kıymetlidir: "*Bizim nazarımızda Türklük, Osmanlılık nâmına her vakit fedâ edilir. Bir unsûr-perest olmaktan ziyâde millîyet-perver olmayı tercih ederiz…*" Kâzım Nami, "Türkçe mi Osmanlıca mı?", *Genç Kalemler Dergisi,* (Haz. İsmail Parlatır-Nurullah Çetin), Ankara 2014, s. 133.

Sanatın Arabı Yahut Propaganda -Bir Tenkit Denemesi-

İBRAHİM DAŞ

"Sanat, geçmişte yanılsama yaratmak için yapılırdı; şimdiyse tümüyle yanılsamalardan oluşmaktadır."
-Brian O'Doherty[1]

"Sanat, hakikat olma yalanından kurtarılmış sihirdir."
-Theodor W. Adorno[2]

"Çünki, genç milletler, mefkûreleri, kahramanlıkları ilâ eden [yücelten] *bir edebiyâta muhtacdırlar. Klâsik edebiyâtlar, umûmiyetle bu maksadı temin edecek mâhiyetdedir"*

GİRİŞ

Her millet içerisinde, kendi değerlerinin müdafaasını, yiten ve yozlaşan kültürel unsurların tanzimini meşgale edinen bireyler ve oluşturdukları topluluklar bulunmaktadır. Sosyolog Durkheim'ın kullandığı 'anomi' yani toplum ruhunun, bütünlüğünün deformasyona uğraması hadisesine bir çözüm için ortak bilinç inşası elzemdir. Bu kolektif çalışmanın temelinde edebiyatın -geniş anlamıyla sanatın- yeri mühimdir. Fin ilim adamı Elias Lönnrot'un derlediği Fin halk hikâyelerinden oluşan 'Kalevala Destanı' bu hususta bilinen örneklerdendir. Yine Alman Grimm Kardeşler'in derlediği yerel masallar da bu açıdan düşünülebilir. Lenin'in Rus yazar Maksim Gorki ile olan sıkı irtibatı, İngilizlerin Shakespeare'e atfettiği önem vs. olarak dönemler içerisinde farklı şekillerde çeşitlendirilebilecek bu manzaranın açıkladığı bir şey vardır: Kendini ka-

[1] Metnin aslı: "*Art used to be mad efor illusion; now it is made from illusions.*"; Brian O'Doherty, *Inside The White Cube*, The Lapis Press, San Francisco 1986, s. 87.

[2] Theodor W. Adorno, *Minima Moralia (Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar)* Çev. Orhan Koçak, Ahmet Doğukan, Metis Yayınları, İstanbul 2005, s. 230.

Türk Milliyetçiliğinin Din ile Üç Tarz-ı Münasebeti

DOĞUKAN ORUÇ

...gelecekleri adına topluca ve ümmet bilinciyle hareket etmeleri gerektiği kanısında olan İslâmcılar ve gelecekleri adına her İslâm toplumunun kendi gelişmelerine odaklanarak fakat iş birliğini ve dayanışmayı sürdürerek hareket etmeleri gerektiğine kâni olmuş Türkçüler... "İslâm'da Dâvâ-yı Kavmiyet" ve "İslâm'da Dâvâ-yı Milliyet" tartışmalarının doktrinel anlamda ifade ettiği en büyük uçurum bu nokta olmuştur.

Meşrutiyet'te Din ile Türklüğün Simbiyotik Yaşamı: Ümmet Milliyetçiliği? Millî İslâmcılık?

"Bulduğumu anlamaya çalışırken, çağın çatışmalarını anlamak zorundayım."
Christopher Hill

Baştan belirtilmeli: Türk milliyetçiliğinin siyasî bir iddia olarak ortaya çıkışını etraflıca ele almak bu yazının sınırlarını aşan genişlikteki bir konu. Üstelik, görece iyi çalışılmış bir konu olması, söylenmeye değer yeni bulgular ve yorumlarla desteklenmediği sürece üzerine söz söylemeyi ciddi ölçüde gereksiz kılmakta. O hâlde Türkçülüğün doğuşunda rol oynamış tarihî ve sosyal faktörlere ancak bir değini mesafesinde işe başlamak zorundayız. Konu hakkındaki ilk değinim oldukça kısa olacak. Bernard Shaw, bir keresinde "Sağlıklı bir millet, sağlıklı bir insanın kemiklerinin ne kadar farkındaysa, milliyetinin o kadar farkındadır." (Shaw, 1971: 842) demişti. Türkçülük en başta, Türk milletinin kemikleri kırıldığı için doğmuştur.

O halde işin başında elimizde olan, siyasî bir iddia olarak belirmeye başlamış bir Türk milliyetçiliğidir ve bu milliyetçiliğin -her siyasî iddia gibi- kendine has, aşması için on yıllar boyunca etraflı bir literatür oluşturması gereken, bazı tartışmaları bugüne değin tevarüs etmiş birtakım problemleri vardır. Bu problemlerin bazılarını devirdaş olduğu, imparatorluk topraklarında belli bir revaç görmüş diğer fikirlerle paylaşır. Örneğin, sıklıkla kendisini entelektüel ve ideolojik derinliğini baltalayan bir

Dijital Çağ ve Milliyetçilik

MİLAY KÖKTÜRK*

Sorun, bu yeni çağda milliyetçi olmak veya olmamak değildir; ayrıca, milliyetçiliğin nasıl bir milliyetçilik olduğu/olması gerektiği tartışması da değildir. Sorun, milliyetçiliğin, hatta insaniliği teşkil eden, insan olmanın zeminini oluşturan zihin dünyası sorunudur.

Dünyanın geleceği, hele toplumun gelecekte alacağı şekil önceden tam olarak bilinemez. Ortaya çıkabilecek yeni koşullar, sayısız etken, çok sayıda bireyin talep ve tercihleri yeni toplumsal durumu belirleyeceği için, gelecek henüz gelmeden, yeni durum sadece tahmin ve kurgu konusu olur. Gelecek aynı zamanda kişinin kurmayı arzu ettiği dünyanın, onun istek ve ideallerinin barınağıdır. Bu gelecek gerçekten ve gerçekliğiyle birlikte gelir. Gelecek gelmediğinde, istek ve idealler gerçekliğin sınavından henüz geçmemiş olur. Kişi yaşadığı sürece, dış dünyanın maddi koşulları onun istek ve ideallerini sınava çekecektir. Yaşamak, hep bir sınavın arifesinde olmaktır. Bu sınav, çağlara ve koşullara göre, yaşanan değişim ve dönüşümlere göre, değişen zorluklar taşır. Özellikle insanlığın tamamen farklı bir çağa evrildiği, değişim sözcüğünün olup biteni anlatmakta yetersiz kaldığı 21. yüzyılda, bu sınavın çok çetin olacağını kabul etmek gerekir.

İnsan, kendi tarihinin ve toplumunun ürünü olduğu kadar, kendi çağının da ürünüdür; aynı zamanda bütün bunların failidir. Onun önünde bulduğu maddi ve manevi miras, teknoloji, dünya görüşü, düşünüş biçimi, istekler ve eğilimler onun hem dünyaya hem kendine ve toplumuna bakış açısını etkiler. Bu bakımdan, milliyetçilik duygusu ve düşüncesi de kişinin yaşadığı çağdan etkilenerek taşıdığı, geliştirip değiştirdiği veya askıya aldığı bir zihin durumudur. Aslında bilinçli bir milliyetçilik duygusu ve milli bakış açısı, belli nitelikteki siyasal-sosyolojik zihin sahipleri için geçerlidir. Kendini bilinçli

* Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.